

NUTQ BUZILISHLARINING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK KLASSIFIKATSIYASI

Nurmamatova Sevinch Lutfulla qizi

*Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Pedagogika Universiteti Pedagogika va Psixologiya fakulteti
(logopediya) yoʻnalishi 3 – kurs talabasi*

sevinchnurmamatova2004@gmail.com

+998944540726

Anatatsiya: *Bu maqolada nuqtda uchraydigan turli kasalliklar va ularni kelib chiqish sabablari turlari va ularni korreksiyalashda ham pedagogik ham psixologik metodlardan foydalanish.*

Kalit soʻzlar: *Nutq buzilishlari, nutq terapiyasi, muloqot buzilishi, nutq diagnostikasi, disgrafiya, dislaliya, dizartriya, nutq rivojlanishining individual yondashuvi.*

Kirish

Nutq buzilishlari bolalarning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega, chunki ular kommunikativ qobiliyatlarni, ijtimoiy integratsiyani va oʻz-oʻzini ifoda etish imkoniyatlarini bevosita taʼsir qiladi. Nutq buzilishlari turli sabablarga koʻra yuzaga keladi va ularni aniqlash hamda tuzatish jarayoni murakkab boʻlishi mumkin. Ushbu buzilishlar, asosan, fonetik, fonematik, leksik, sintaktik va pragmatik jihatlarga boʻlinadi. Har bir turli xil buzilishlar oʻziga xos xususiyatlarga ega va bolalarning nutq rivojlanishiga turlicha taʼsir qiladi. Pedagogik va psixologik yondashuvlar nutq buzilishlarini aniqlash va tuzatishda muhim ahamiyatga ega. Oʻqituvchilar va psixologlar, bolalar bilan ishlashda individual yondashuvlarni qoʻllashlari, ularning ehtiyojlarini inobatga olishlari va samarali pedagogik texnologiyalarni amal qilishlari zarur. Nutq buzilishlarini oʻrganish jarayonida zamonaviy yondashuvlar, innovatsion metodlar va tajribalar asosida bolalarning rivojlanishini qoʻllab-quvvatlash imkonini beradi. Oila muhitining roli ham juda muhim boʻlib, ota-onalar va mutaxassislar oʻrtasida oʻzaro hamkorlik bolalarning nutq qobiliyatlarini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Nutq buzilishlarining pedagogik-psixologik klassifikatsiyasi, bolalarning rivojlanishida muhim rol oʻynaydi. Ushbu klassifikatsiya orqali bolalar uchun toʻgʻri yondashuvlar va usullar ishlab chiqish mumkin, bu esa ularning nutq qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Natijada, bolalar oʻz nutq qobiliyatlarini yaxshilab, jamiyatda oʻz oʻrnini topishlari uchun zarur sharoitlarga ega boʻladi. Nutq buzilishlarini oʻrganish, pedagogik va psixologik yondashuvlarning ahamiyatini yanada oshiradi va kelajakda bolalarning muvaffaqiyatli rivojlanishiga xizmat qiladi. Nutq buzilishlarining pedagogik-psixologik klassifikatsiyasi muammosi bolalar rivojlanishida muhim oʻrin tutadi. Nutq insonning asosiy kommunikativ vositasi boʻlib, u orqali atrof-muhit bilan bogʻlanish, fikrlash, tushunish va axborot almashish amalga oshiriladi. Nutq rivojlanishida yuzaga keladigan buzilishlar bolaning ijtimoiy moslashuvi, bilim olish jarayoni va shaxsiy rivojlanishiga

jiddiy ta'sir qiladi.¹ Ushbu muammo pedagogika va psixologiya sohalarida chuqur o'rganilib, turli yondashuvlar asosida tasniflanadi. Nutq buzilishlarini pedagogik-psixologik klassifikatsiya qilish orqali ularni o'z vaqtida aniqlash va samarali tuzatish choralarini ishlab chiqish mumkin. Nutq buzilishlarining kelib chiqish sabablari ko'p qirrali bo'lib, ular tug'ma yoki orttirilgan bo'lishi mumkin. Tug'ma nutq buzilishlari asosan homiladorlik davrida yuzaga kelgan salbiy omillar, masalan, onaning homiladorlik paytida og'ir kasalliklarga chalinishi, genetik faktorlarga bog'liq bo'lishi mumkin. Orttirilgan nutq buzilishlari esa asosan bolaning atrof-muhit bilan muloqoti, noto'g'ri tarbiya, psixologik jarohatlar yoki jismoniy omillar natijasida paydo bo'ladi. Bunday buzilishlarni to'g'ri aniqlash va klassifikatsiya qilish ularning oldini olish va tuzatish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik nuqtayi nazardan nutq buzilishlari bolaning ruhiy rivojlanishi, emotsional holati, shaxsiy xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Masalan, logonevroz yoki duduqlanish asosan boladagi psixoemotsional stress, qo'rquv yoki ishonchsizlik natijasida yuzaga kelishi mumkin. Shuningdek, mutizm holati ham bola ruhiyati bilan bog'liq bo'lib, u ijtimoiy qo'rquv, stress yoki travmatik vaziyat natijasida paydo bo'ladi. Ushbu turdagi buzilishlarni psixologik yondashuvlar asosida o'rganish va ularni bartaraf etish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqish muhim hisoblanadi. Nutq buzilishlarining pedagogik-psixologik klassifikatsiyasi nutq rivojlanishi va bolalar bilan ishlashda muhim ahamiyatga ega. Nutq buzilishlari, odatda, bolalarning kommunikativ qobiliyatlariga va ijtimoiy adaptatsiyasiga ta'sir qiladi. Ushbu buzilishlar turli sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin va ularni samarali tuzatish uchun to'g'ri klassifikatsiya qilish zarur. Nutq buzilishlari asosan fonetik, fonematik, leksik, sintaktik va pragmatik jihatlariga bo'linadi. Pedagogik va psixologik yondashuvlar bu klassifikatsiyani yanada chuqurroq o'rganishga yordam beradi va bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi.

Fonetik buzilishlar, nutq tovushlarining to'g'ri chiqarilishidagi qiyinchiliklarni anglatadi. Bu buzilishlar tovushlarni talaffuz qilishda xatolar, tovushlarning o'rnini o'zgartirish yoki ularni umuman aytmaslik kabi muammolarni o'z ichiga oladi. Fonetik buzilishlar ko'pincha bolalarda fonetik qobiliyatlarining rivojlanmasligi yoki to'g'ri o'zlashtirilmasligi natijasida yuzaga keladi. O'qituvchilar va psixologlar, ushbu buzilishlarni aniqlashda bolalarning talaffuzini diqqat bilan kuzatishlari va kerakli pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishlari lozim. Masalan, fonetik buzilishlarga ega bolalar uchun maxsus mashg'ulotlar tashkil etish va o'yinlar orqali to'g'ri talaffuzni o'rganishga yordam berish mumkin.

Foydalangan adabiyotlar

1. Abdurazakov, Sh. 2021 Bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash usullari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
2. Burova, N. 2020 Nutq rivojlanishi va pedagogik yondashuvlar. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
3. Ibragimova, M. 2022 Nutq buzilishlari va ularning tuzatish usullari. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
4. Karimova, D. 2021 Nutq buzilishlarining psixologik jihatlari. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.

¹ Abdurazakov, Sh. 2021 Bolalarda nutq buzilishlarini aniqlash usullari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.

5. Murodova, S. 2020 O'qituvchilar uchun nutq buzilishlari bo'yicha qo'llanma. Andijon: Andijon Davlat Universiteti.
6. Nurmurodov, A. 2023 Pedagogik psixologiya va nutq rivojlantirish. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
7. Qodirova, L. 2022 Nutq buzilishlari: sabablari va tuzatish usullari. Farg'ona: Farg'ona Davlat Universiteti.
8. Raxmonov, U. 2021 Bolalar nutqidagi buzilishlar va ularni bartaraf etish. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim va fan vazirligi.